

Elevene på Tyrilihaugen og arbeidslagets betydning for tanker om fremtiden

-intervju med elever og arbeidsledere

Hilgunn Olsen og Tone H. Bergly, 2018

Innhold

Sammendrag	3
1. Bakgrunnen for undersøkelsen.....	5
2. Tyrilihaugen	6
2.1 Elever på Tyrilihaugen	7
2.2 Vellet	7
3. Elevgruppa på Tyrilihaugen.....	9
3.1 Tid.....	9
3.2 Relasjon	10
3.3 Identitet.....	12
3.4 Livskvalitet	13
4. Arbeidslagenes funksjon	14
4.1 Målsettingen for arbeidslagene.....	14
4.2 Arbeidslag og struktur i hverdagen	15
4.3 Arbeidslag som arbeidsavklaring	16
4.4 Tyrili Klatring - Endringsarbeid i virkelighetsnær kontekst	18
4.5 Arbeidets betydning for «medborgerskap»	19
5. Mestringsevne og framtidsutsikter for elevene	20
6. utfordringer og dilemmaer.....	23
6.1 Arbeid for alle?	23
6.2 Individuell tilrettelegging	24
6.3 Alternative overganger ut i arbeid	25
7. Implikasjoner og konklusjon.....	26
Referanseliste	28

Sammendrag

Denne rapporten handler om Tyrilihaugen ved Lillehammer. Her kan Oslo Kommune kjøpe velferdsplasser, slik at noen av de rusavhengige som trenger lengre tid enn vanlig i behandling kan få det. Noen får også fortsette å bo der etter endt behandling mot en avtalt arbeidsmessig innsats, i det som kalles «Vellet». Den viktigste behandlingsintervensjonen er arbeidslag, der elevene lærer seg struktur i hverdagen, samarbeid med andre om å utføre oppgaver, samt at arbeidslagene avdekker mange av de utfordringer den enkelte har i forhold til å kunne fungere i en normal hverdag ute. I tillegg er det noen som bruker de praktiske ferdighetene de tilegner seg til å søke liknende arbeid utenfor institusjonen. Tyrilihaugen er en av syv avdelinger i Tyrilistiftelsen.

Intervjuene

Denne rapporten baserer seg på tre fokusgruppeintervjuer gjennomført av Tyrili FoU. Elever ved Tyrilihaugen ble intervjuet i to grupper, med henholdsvis fem og seks elever i hver. Eleveintervjuene ble gjennomført i november 2016. Seks arbeidsledere fra de tre arbeidslagene deltok i fokusgruppeintervju i april 2017.

Kjennetegn ved elever på Tyrilihaugen

I intervjuene mente både arbeidsledere og elever at kjennetegnet ved elevene som kommer til Tyrilihaugen er at de trenger mer tid i behandling enn det som ellers er vanlig. Årsaken er at de har en lang ruskarriere bak seg og har pådratt seg flere utfordringer som et resultat av dette. Elevene det er aktuelt for har enten tilhørighet til Oslo kommune og kan benytte velferdsplasser, eller de ønsker seg inn i Vellet. Elevene som kommer til Tyrilihaugen kommer både som overføringer fra andre enheter i Tyrili og direkte til enheten.

Arbeidslagene på Tyrilihaugen

Arbeidslagene har flere viktig funksjoner. I gruppeintervjuene mente elevene at arbeidslagets viktigste funksjon var en hjelp til å få struktur i hverdagen. Mange la vekt på at det å komme seg opp om morgenen, gjøre en innsats, for så å ha egentid på ettermiddagen føltes bra, at de gjorde ting riktig. De omtalte gevinsten av å ha en strukturert hverdag som å komme inn i gode rutiner i forhold til søvn, jobb og fritid, og at man lærer ferdigheter som kan være til nytte i et vanlig arbeidsliv. Elevene fremhever at det å bli stilt krav til og at noen har forventninger til deg og tro på deg bidrar til en bedring av selvfølelsen gjennom mestring av oppgaver. Lagfølelsen, at noen har bruk for deg og din innsats i laget, skaper økt egenverdi og

gruppetilhørighet. Disse effektene beskrives som viktige for de elevene som arbeidet i klatresenteret, Tyrili Klatring, fordi arbeidet der er mer likt en helt vanlig jobb. Tyrili Klatring drives som en ordinær bedrift og er åpent for publikum. Publikum betaler for en tjeneste og krever det samme av elevene som gjør en arbeidsinnsats der som de ville ha krevd av ansatte på andre klatresenter. Mange forteller om det krevende i å knytte nye relasjoner, og at effekten av å knytte relasjoner til mennesker utenfor behandlingsverden forsterker effekten på selvfølelse, og kan bidra til en endring av identitet.

Framtidsutsikter for elevene

Både elever og arbeidsledere fokuserte på at oppholdet på Tyrilihaugen er en prosess i å justere målsetninger og avklare framtidsutsikter, spesielt med tanke på skole og jobb. Både elever og arbeidsledere fortalte om hvordan det å stå i arbeidslag gir verdifull kunnskap om den enkeltes funksjonsevne og mulighet til å stå i arbeid, samt hva som utgjør eventuelle hindringer. Dette gir grunnlag for å legge fremtidsplaner. De beskriver en utvikling på to plan: Å utvikle sin egen tro på hva som kan være mulig å få til, samtidig som den faktiske arbeidsevnen testes ut. Mange elever når mye lengre enn de selv har trodd og håpt, mens andre må innfinne seg med at funksjonsevnen i arbeid og skole er lavere enn de hadde håpet. Målsetningene justeres opp eller ned avhengig av progresjon, hvilke hindre de møter på og hvilke muligheter de har til å forsere ulike hindre. Elevene får ved hjelp av slike avklaringer bedre muligheter for å legge mer realistiske og langsiktig planer for fremtiden.

Konklusjon og implikasjoner

Tyrilihaugen fokuserer på arbeidslag som en endringsarena. Elevene blir stilt krav til og må forholde seg til en strukturert hverdag. Tyrilihaugen blir av elevene oppfattet som et alternativt behandlingstilbud for de som har behov for mer tid i trygge rammer. Elevene får mulighet til en gradvis overgang ut i egen bolig og tilrettelegging for et selvstendig liv som de selv skal forme innholdet i. Tyrilihaugen ser ut til å tilby et viktig alternativ, spesielt for de som har lange ruskarrierer og mange behandlingsopphold bak seg, som må bygge opp en ny tilværelse med langsiktig mening.

1. Bakgrunnen for undersøkelsen

Tyrilistiftelsen har sju behandlingssenheter geografiskspredt i landet, fra Høvringen i Midt-Norge til Skien i Sør. Pasientene kalles i Tyrilistiftelsen for «elever» og medarbeidere kalles alle for «ledere». Tyrilihaugen skiller seg fra de andre enhetene fordi enheten tilbyr tre ulike typer av opphold: Helseplass og Velferds plass, i tillegg til noen som kalles Vellere. Se Tabell 1 for en oversikt over de tre ulike typer av opphold. Tyrilihaugen er et bo – leve og arbeidsfellesskap der arbeidslag er sentralt. Tyrilihaugen gir dermed tilbud om behandling til elever med både korte og lengre behandlingsperspektiv.

Tabell 1: Behandlingsplasser på Tyrilihaugen

	Kriterier	Tid på Tyrilihaugen
Helseplasser	Ordinær innsøking gjennom spesialisthelsetjenesten, Helse Sør-Øst.	Inntil 12 mnd.
Velferds plasser	Folkeregistrert i Oslo Kommune.	Oftest etter gjennomført behandling på Helseplass
Vellet	Min. 6 mnd rusfrihet, min. 2 mnd opphold på Tyrilihaugen.	Min. 12 mnd plikttid i arbeidslag.

Det er elevene på kommunale velferds plasser som vi har intervjuet i denne undersøkelsen. Arbeidslederne skiller ikke mellom de ulike elevgruppene i fokusgruppeintervjuet. Til tross for at de fikk informasjon om at det hovedsakelig var velferdselevenenes behandling vi ville diskutere, derfor kan vi anta at det de forteller vil gjelde elevgruppen som helhet. I tillegg til arbeidsledere har Tyrilihaugen andre behandlere som har ansvar for behandling utenfor arbeidslag, men disse ble ikke intervjuet i denne undersøkelsen.

Denne undersøkelsen har sitt utspring i en henvendelse fra ansatte ved Tyrilihaugen, som ønsket at vi undersøkte hvilken funksjon jobb i hverdagen kan ha i rehabiliteringen av elever med varierende fysisk og psykisk helse etter mange år i rus. Samtidig i 2016 pågikk «Etterundersøkelsen» i Tyrilis enheter, som bare omfatter elever på helseplasser. Elever på velferds plasser og Vellere på Tyrilihaugen falt dermed utenfor «Etterundersøkelsen». Det ble derfor avholdt et møte mellom FoU og Tyrilihaugen for å avklare om det var områder ved behandlingen her som burde undersøkes nærmere, noe de mente det var. Denne undersøkelsen søker å besvare tre hovedspørsmål:

- *Hvem er den typiske eleven på Tyrilihaugen?*
- *Hvilken funksjon har arbeidslagene for elevene?*
- *Hvordan fungerer arbeidslagene, sett i sammenheng med elevenes fysiske og psykisk helse?*

Vi vurderte at disse spørsmålene kunne besvares godt gjennom fokusgruppeintervjuer, og inviterte elever og ledere til å delta. Fokusgruppeintervju er en styrt diskusjon om noen utvalgte tema, der målet er at deltakerne gjennom samtaler gir mer utfyllende svar enn de ville gjort hver for seg. Vi gjennomførte tre fokusgruppeintervjuer, to med elever og et med arbeidslederne. Elevintervjuene ble gjennomført i november 2016, der elleve elever deltok, mens seks arbeidslederne ble intervjuet i april 2017. Arbeidsledere fra alle arbeidslagene var representert på intervjuet med lederne. Intervjuene ble tatt opp på bånd og transkribert.

Arbeidslagenes funksjon er et viktig tema i intervjuene våre fordi mange av elevene har fysiske og psykiske utfordringer som kan være til hinder for deltagelse i arbeidsoppgavene som kreves i hverdagen. I de senere årene har det blitt stilt spørsmålsteget ved arbeidslagenes funksjon i stiftelsen. Mange opplever at individuelle komponenter i elevenes behandlingsopplegg kan være med på å utarme arbeidslagene. Medarbeiderne må samtidig bruke mer tid på å dokumentere behandlingsinnsatser og føre journal, slik at antallet personer som totalt deltar i arbeidslag ofte kan være nokså lav. Når noen av elevene på Tyrilihaugen i tillegg sliter med dårlig fysisk og psykisk helse kunne det stilles spørsmålsteget ved om det er riktig å gi arbeidslag en så bærende funksjon i opplegget som det har i dag.

2. Tyrilihaugen

Tyrilihaugen er en av de eldste av Tyriliavdelingene. I 2017 var det 24 elever i behandling. Det var 20 leiligheter med kjøkken og bad som var forbeholdt elever tilknyttet Tyrilihaugen vel. Den viktigste aktiviteten i behandlingen ved Tyrilihaugen er arbeidslag. Her er det ikke primært det å få utført arbeidsoppgaver som er målet, men elevens egen utvikling gjennom det å stå i arbeid og samhandle med andre elever og arbeidsledere. Arbeidet foregår i tre ulike arbeidslag; Innelaget, Utelaget og Tyrili Klatring, og hver av disse har sin egen arbeidsleder. Både Innelaget og Utelaget arbeider på Tyrilihaugen, mens Tyriliklatring holder til i Tyriliseret i Lillehammer sentrum. Oppgavene til Innelaget går stort sett i oppgaver relatert til å lage mat og drive et kjøkken. Utelaget sine arbeidsoppgaver har med vedlikehold av hus

og eiendom å gjøre. Arbeidsoppgavene til elevene som er på arbeidslaget til Tyriliklatring har ansvar for drift og vedlikehold av Tyriliklatring.

Etter felles morgensamling hver hverdag starter arbeidsdagen, som varer til ca. kl 15.

Tyriliklatring har kveldsåpent, så noen har også kveldsvakter der. Elevene som skal arbeide på Tyriliklatring transporteres samlet i buss hver morgen til Lillehammer sentrum, og på ettermiddag tilbake til Tyrilihaugen i Mesnali.

2.1 Elever på Tyrilihaugen

Vi spurte elever og arbeidsledere om hva de mener er typiske trekk ved elever som kommer til Tyrilihaugen. Elevene og arbeidslederne var enige om at det viktigste kjennetegnet er at elevene ikke er i startgropa av en ruskarriere, og at de ofte har behandlingserfaring fra før av. De er også ofte noe eldre enn elevene på de andre enhetene på Tyrili. Gjennom et liv der rus har vært hovedprioritet over mange år har de pådratt seg ulike utfordringer. De kan derfor ha behov for lengre tid i behandling enn det som er vanlig på ordinær helseplass. De fleste av velferdselevne har vært på helseplass først, enten i Tyrili eller ved andre behandlingsinstitusjoner før de får opphold på velferdsplass og videre som «Veller».

Arbeidslederne mente imidlertid at elevgruppa på Tyrilihaugen var i forandring, og at de nå får flere med lite eller ingen tidligere behandlingserfaring, og at elevgruppa slik sett blir likere elever ved de andre Tyrilienhetene. Flertallet av elevene vi intervjuet hadde selv søkt seg til Tyrilihaugen, eller kom fra andre Tyrilienheter der lederne hadde anbefalt dem å søke seg videre til Tyrilihaugen. Noen hadde også blitt anbefalt å søke seg hit av ruskonsulent i kommunen, eller andre i lignende stillinger, uten at de nødvendigvis visste så mye om hva som ventet dem på Tyrilihaugen.

2.2 Vellet

Det er flere krav som må oppfylles før elever kan søke seg en plass i Vellet på Tyrilihaugen. Et av disse er at eleven må ha vært på Tyrilihaugen i minimum to måneder før de kan søke seg inn. Vellet er et tilbud til elever som har et langtidsperspektiv ved Tyrilihaugen. Elever i Vellet blir kalt «Veller». Det er frivillig å søke seg til Vellet, og det følger både forpliktelser og fordeler med det å bli en «Veller». I prosjektbeskrivelsen til Tyrilihaugen Vel (Tyrilistiftelsen, 2017) blir tilbudet beskrevet som:

«Et bo og levested for mennesker med behov for en langsiktig mening med livet»

Målgruppen i Vellet er elever med følgende kjennetegn:

- lang ruskarriere
- flere mislykkede behandlingsforsøk
- fungerer godt innenfor kollektive rammer, men har mislyktes utenfor
- mangler tro på egen fungering i storsamfunnet
- ønsker å leve rusfritt innenfor et rusfritt miljø (Velbeskrivelsen, 2017).

Behandlingen kan gjennomføres med eller uten medikamentell støtte. Vellet gir elevene mulighet til å bo under trygge rammer over tid - samtidig som de deltar og samarbeider med medarbeiderne om driften av enheten. Elever som søker seg plass i Vellet forplikter seg til å jobbe i et pliktår, der de jobber en kveld i uka og hver sjettede helg. I tillegg til å ha en vanlig arbeidsdag i arbeidslaget. De fleste får pliktarbeid i Tyriliklatring, og mange deltar også på Onsdagsklubben, som er en fritidsklubb for psykisk og fysisk utviklingshemmede som finner sted i lokalene til Tyriliseret Lillehammer. Rusfrihet på enheten er et absolutt krav. Til gjengjeld får de tildelt egne leiligheter på området til Tyrilihaugen, i stedet for å bo på rom inne i hovedhuset.

De som søker seg til dette tilbudet har ofte liten tro på at de skal kunne fungere ute i storsamfunnet uten å gå tilbake til gamle vaner og atferdsmønstre med rusmiddelbruk og kriminalitet. De mangler ofte et rusfritt nettverk og opplever det vanskelig å danne nye relasjoner. I tillegg har de som regel lite arbeidserfaring da de tidligere raskt har falt ut av arbeidsmarkedet de gangene de har forsøkt. Mange av elevene har også fysiske og/eller psykiske utfordringer eller lidelser som må kartlegges og avklares, og eventuelt behandles.

Vellerene er de som er lengst på Tyrilihaugen, og de er med på å ta seg av de andre elevene, og skal fungere som et forbilde for disse. En av elevene forteller i intervjuet hvordan Vellerene fungerer som «kulturbærere» på Tyrilihaugen:

«At det er litt mer sånn, litt mer tillitt der, litt mer ansvar. At det er en gruppe der som har vært rusfri i flere år som går foran litt, og stiller litt krav til de andre som kommer. At sånn vil vi ha det her. Det tror jeg er veldig nyttig. Jeg vet at det er nyttig».

Noe av det særegen ved Tyrilihaugen er nettopp det at noen elever er der over lengre tid, og kan samarbeide med de ansatte til å veilede nye elever og å sette standarden i elevgruppa.

3. Elevgruppa på Tyrilihaugen

Et viktig siktemål for intervjuene var også å få kunnskap om elevgruppa på Tyrilihaugen, om de ønsker seg til akkurat dette tilbudet, og hvorfor de i så fall gjør det. Det viste seg å være noen utvalgte tema som gikk igjen i de tre fokusgruppene. De tema som deltakerne snakket mest om kan kategoriseres under begrepene **tid, relasjon, identitet og livskvalitet**. Disse begrepene kan også relateres til kapittel 4. «Arbeidslagets funksjon» som beskriver arbeidslagene som er en av grunnsteinene ved det å være i behandling på Tyrilihaugen.

3.1 Tid

Rusfeltet er i stadig endring. Tiden en pasient bør være i behandling er noe av det som har endret seg mye det siste tiåret. Fra å være hovedsakelig langtidsbehandling i døgnenheter over flere år regnes det nå som langtidsbehandling om pasienten er i behandling i seks til ni måneder. Det har også blitt mer korttiddøgn- og polikliniskbehandling. Den eksisterende forskningen har ikke klart å konkludere med at langtidsbehandling er bedre enn korttidsbehandling, eller omvendt (Steiro, Dalsbø, Smedslund, Hammerstrøm, & Samdal, 2009). Det er likevel sånn at ulike pasienter har ulike behov. En person som har ruset seg i veldig mange år har ofte opparbeidet seg mye gjeld, gått glipp av både skolegang og arbeidserfaring, og sliter kanskje i tillegg med både psykiske og fysiske lidelser som gjør en tilfriskning vanskeligere. Jo flere slike utfordringer en person har jo lengre tid trengs for å ordne opp og skape seg et fundament for et velfungerende dagligliv utenfor institusjonen. Tid er derfor for mange avgjørende for å skape varig endring. Både elever og arbeidsledere var enige om at muligheten for lengre tid i behandling, og derav muligheten til å jobbe med ulike utfordringer, er den aller viktigste årsak til at elever kommer i behandling på Tyrilihaugen. Det er veldig mange ting som skal ordnes opp i samtidig for en person som har levd med rus over tid, og det oppleves ofte kaotisk og uoverkommelig for eleven i den første tiden av behandlingen. Elevene fortalte hvorfor de mener at denne elevgruppa trenger mer tid enn det de kan få ved andre steder:

«Hvis du har seks måneder, så vil ikke de problemstillingene der dukke opp i hodet, da har du helt andre ting du skal forholde deg til som skal ordnes. Hvordan skal du da få rom og tid til å kjenne på andre ting?»

Den samme beskrivelsen kom også frem i intervjuet med lederne:

«Det blir, ja, det tar tid da, men det er vel sånn da, tiden, mange har tiden og muligheten hos oss ved å være noe lenger, og det tror jeg er en av de store positive tingene ved å værere på Haugen. At man har den tia. Vi kan jobbe med det».

«Utflyttingsspøkelset» som en elev forteller om, har en tendens til å ødelegge for gode og nødvendige behandlingsprosesser, og nettopp derfor gir oppholdet på Tyrilihaugen med lengre tidsperspektiver andre muligheter:

«En mister litt fokus på det en egentlig skal ta tak i fordi en tenker at hva faen skjer nå, skal jeg plutselig ut igjen nå? Da var det veldig greit å komme opp hit og vite at jeg kunne bruke den tiden jeg trenger, sånn at en kan legge det med utflytting litt til siden og bruke tida på å jobbe med det en egentlig skal».

Elevene vi snakket med følte seg heldige, og de kjente folk som de mente trengte denne type opphold, men som ikke var tilhørende en kommune som dekket et slikt opphold, og derfor ikke fikk den muligheten.

«Det er synd at de andre kommunene ikke er villige til å.. For jeg tror det er lønnsomt uansett. Du får ikke behandle gamle friks som oss på seks måneder. Det er ingen som får til».

3.2 Relasjon

Det å ha et sosialt nettverk, vedlikeholde og bygge relasjoner er viktig for de fleste mennesker. For en elev i rusbehandling er det særlig tre typer av relasjoner som bygges opp:

- Relasjon til behandlere, og medelever
- Relasjon til familie
- Relasjon til gamle og nye venner/arbeidskollegaer

Lengre tid i behandling gir i første omgang bedre muligheter for å bygge opp relasjoner til ledere, noe som kan være svært viktig for å få godt utbytte av behandling. En elev beskriver hvordan denne relasjonsbyggingen oppleves å ha verdi for behandlingsutbytte:

«Du går ikke og føler på at du går i behandling hele tiden. Du kan ha en vennesamtale med en av de som jobber her, og det er en viktig ting for å føle seg som et menneske».

En annen elev mener de ansatte på Tyrilihaugen går inn i relasjoner med elever med viten om at den kan bli langvarig, og at relasjonene derfor blir bedre:

«Det er så mange som er her over lengre tid. Så tror jeg det er noe med hvordan de knytter relasjoner til nye som kommer hit. Jeg tror det er mye derfor relasjonene blir så gode her...».

Det er ikke bare relasjonene til lederne som elevene beskriver som er viktige, det er også relasjoner til de andre elevene som er vel så viktige:

«...jeg setter veldig stor pris på fellesskapet her, at det er folk rundt meg hele tiden og at vi kan gjøre ting sammen, ha noen å prate med, gode samtaler. Så fellesskap er veldig viktig. For tiden er det et veldig bra fellesskap her».

Å ha et rusproblem er ødeleggende for relasjoner med andre mennesker. Det sosiale nettverket består også ofte av andre personer som ruser seg, noe som kan gjøre at man må ta valget å bryte med sitt sosiale nettverk når man kommer inn i rusbehandling. Et av de viktigste målene for elever i rusbehandling er derfor å ta kontakt med familie, og tidligere venner, for å styrke disse relasjonene mens de er i behandling. Behandlingsoppholdet bør ikke skje i et sosialt vakuum på enheten. Å bygge relasjoner er tidskrevende, det er derfor viktig at eleven starter gjenopprette og lage nye relasjoner, og få ny gruppetilhørighet, i det de kommer inn i behandling. Ensomhet ser ut til å være noe av det Tyrilieleven selv tror de kommer til å få størst utfordringer med etter endt behandling (Olsen & Sømhovd, 2015). Også i våre intervjuer snakker elevene om betydningen av å knytte kontakter med andre mennesker som de kan omgås etter endt behandling:

«Nettverksbygging er et nøkkelord. Kommer man ut og ikke har et nettverk der ute, så tror jeg fort man ramler tilbake. Man må finne ut av miljøet man skal være i, og sette noen forfester der som er solide. Det tar tid».

Å skaffe seg et nytt nettverk henger sterkt sammen med et annet viktig tema i intervjuene våre, nemlig identitet.

3.3 Identitet

En elev fortalte hvordan sitt møte med verden utenfor behandling opplevdes:

«Min erfaring er at det er ikke enkelt. Ikke enkelt å komme ut i verden».

Lav selvfølelse er et tilbakevendende tema i elevgruppen på Tyrilihaugen. Bakgrunnen for dette kan ligge i at rusavhengige er av de gruppene som er stigmatisert i samfunnet vårt. Noen stereotypiske bilder som finnes om rusavhengige kan være at de er aggressive, at de lager trøbbel og at de forsømmer seg selv. Det forventes at de har vanskelig for å finne et sted å bo og være i et kjæresteforhold, og å opprettholde en normal jobb (van Boekel, Brouwers, van Weeghel, & Garretsen, 2015). Ukontrollert bruk av rusmidler er atferd som er stigmatisert, og det å være rusmisbruker har lav status, og er ofte skambelagt i samfunnet vårt. Denne stigmatiseringen påvirker elevgruppa vår, både før, under og etter at de har vært i behandling.

Lav status kommer i tillegg til alle andre livsutfordringer de sliter med, og vil ofte påvirke synet de har på seg selv. Identitetsbygging handler om å endre synet på seg selv, og finne ut hva slags person man ønsker å være i det «nye» livet, slik en elev forklarer:

«Jeg har vært i jobb tidligere, så det er å finne tilbake til den identiteten. Det er jo en identitet som bare er viska ut, som du må bygge opp på nytt, og det føler jeg vi får tida til her. Vi har gode arbeidslag, og har fått det ansvaret en trenger for å utvikle seg i det, i forhold til å sikte fremover for å finne ut hva man skal gjøre når man kommer ut».

En elev forteller også om følelsen av å være annerledes, og hvordan det er vanskelig å anvende det man har lært av teori i praksis:

«Jeg har sittet timevis i grupper og lært veldig mye om avhengighet, og veldig mye teori. Men når alt kommer til alt, så er det det å komme ut etterpå som er det vanskelig. Da er det jo ikke noe fasitsvar på det. Ensomhet. Annerledes følelse. Det er det jeg jobber med. Det tar tid».

En annen elev forteller hvilke spørsmål som oppstår når en på nytt må finne ut hvem man ønsker å være i et liv uten rus:

«Du må jo bli kjent med deg selv på nytt igjen, og tenke på hva er det jeg kan gjøre? Hva slags meningsfull fritid er det jeg kan ha, ved siden av jobbe? Hvilken arena er det jeg skal bli kjent med folk på? Det er så mange ting da».

Elevene satte også fokus på at holdningen medarbeiderne på Tyrilihaugen har til de som er i behandling er viktig for identiteten til elevene. I Tyrili kalles pasientene for elever. Begrepet pasient kan av noen oppfattes sykeliggjørende og kan kanskje virke som en unnskyldning til at man ikke skal prøve å mestre en atferdsendring. Av og til kan det virke tryggere å ikke prøve skikkelig enn å feile. Begrepet elev kan i denne sammenhengen gi en mulighet til at den rusmiddelavhengige kan få en annen identitet:

«Man blir mer klar for verden utenfor når man har det sånn som her, enn at man går rundt og blir kalt en pasient. Det har mye å si».

3.4 Livskvalitet

Mange som sliter med rusmiddelavhengighet kan oppleve at de har en lav følelse av livskvalitet. Opplevd livskvalitet for personer med rusmiddelavhengighet kan øke blant annet ved hjelp av rusbehandling (Pasareanu, Opsal, Vederhus, Kristensen & Clausen, 2015). En av elevene beskrev hvordan man måtte finne ut hva som er viktig i forhold til livet etter behandling på Tyrilihaugen:

«...jo å finne ut hva slags type livskvalitet er viktig for deg, nå videre fremover. Så er det en veiledning i forhold til hvordan man fortsetter å leve livet sitt, etter Haugen.

Lederne beskrev også hvordan elevene skapte seg en ny type livskvalitet og et mer realistisk syn på seg selv og fremtiden:

«Men uansett så har ting endra seg og du har fått en annen type livskvalitet som er viktig. Noen klarer å stå i full jobb. Ehh andre klarer å stå i halv jobb. Noen klarer ikke å stå i jobb, men klarer å slå seg til ro med at det er «min» virkelighet. Sånn ser «min» hverdag ut, men allikevel klarer å få noe nyttig ut av hverdagen også».

Målsetningene justeres til å bli mer realistiske, og det er ikke slik at det å kunne jobbe 100 % nødvendigvis er det som tilsier bra livskvalitet og vellykket behandling, som en leder beskriver i intervjuet:

«For jeg tenker at hvis du kommer ut av Tyrilihaugen og kan jobbe 20 prosent, så er det en seier det. For det kunne du ikke når du kom inn. Sant».

4. Arbeidslagenes funksjon

Arbeidslag er en grunnstein i behandlingen ved Tyrilihaugen, som også i resten av Tyrilistiftelsen. Det er tre arbeidslag på Tyrilihaugen: Innelaget, Utelaget og Tyriliklatring. Når elever utfører arbeid mens de er i rusbehandling er det ikke først og fremst for å få arbeidsoppgaver utført. Arbeidslag er den viktigste behandlingsintervensjonen der elevenes egenutvikling som er det sentrale. Elever og ledere vasker ikke for å spare på renholdsbudsjettet. Gjennom sin deltakelse i arbeidslag lærer de hva som skal til for å fungere i en normal hverdag utenfor enheten.

4.1 Målsettingen for arbeidslagene

Det er flere måter å forstå arbeidslag og funksjonen disse lagene har. Arbeidslederne tematiserte dette i intervjuene, og de var samstemte i at målsettingen ikke primært er å trene seg opp i en ferdighet som har overføringsverdi til arbeidslivet utenfor institusjonen. Slik arbeidstrening er et eget tiltak med krav til innhold og oppfølging, og denne målsettingen av arbeidslagene beskriver arbeidslederne som viktigere tilbake i tid. Samfunnsmessige endringer påvirker både arbeidsliv og rusbehandling, og med tiden har arbeidslag som endringsarena blitt en viktigere målsetning. Arbeidslederne beskriver seg selv som behandlere, selv om et utenforstående øye kanskje vil se at de i stor grad holder på med noe som ligner arbeidstrening. En av arbeidslederne forklarer hva det er med arbeidslagene som gjør at det også er behandlingsinnsatser:

«Den dype behandlinga, jeg vil jo påstå at en god del av den foregår i arbeidslaget. Den er kanskje bare litt vanskeligere å se fordi at vi snakker ikke om det som en type behandling, vi snakker om den som en arbeidstrening. Men jeg tror det gjør mye med psyke og fysikk det å stå i jobb, å være en del av noe, å være en del av fler, å oppleve seg sjøl både sett og tatt hensyn til og satt grenser for».

Elevene fortalte i sitt intervju at arbeidslag er noe av det viktigste som skjer mens de er i behandling på Tyrilihaugen. En elev forteller hvorfor arbeidslagene har vært så viktige i hans rehabilitering:

«For meg så har arbeidslaget betydd alt. Jeg har alltid forestilt meg det at når jeg står opp, så steller jeg meg, og går på en jobb. Til en vanlig jobb som jeg ønsker å gjøre når jeg er ute. Der jeg er nå, det er lissom det jeg har jobbet så målrettet for i all tid jeg har vært på Tyrili. Det er å få meg en fast jobb og komme ut av NAV systemet, og...

Jeg har aldri gjort det før, jeg har aldri lissom vært i sånt før. Så det har betydd alt for meg det da. Det å stå opp og tenke at dette er en jobb. Selv om jeg er i behandling så er det en jobb som jeg må ta ansvar for».

Ut fra elevens beskrivelse så ser han en sammenheng mellom det å jobbe i arbeidslaget og målet om en vanlig, fast jobb, uten stønad fra NAV. En målsetting for arbeidslederne er også å få elevene til å endre synet på seg selv ved hjelp av arbeidsprosessen:

«De hører ikke det som de kanskje tidligere har hørt, at jeg ikke er god nok. Da hører de det de skal høre, ikke sant. Det handler ikke om at det er fokus på jobb, det handler om at det er fokus på endring og få trua på deg sjøl eller..».

I intervjuene med elever og arbeidsledere fikk vi beskrevet hvordan arbeidslag kan være med på å styrke selvbildet. En elev fortalte:

«Det er ikke bare det at man møter andre, men den følelsen man sitter igjen med på slutten av dagen. At jeg har vært til nytte for noen i dag. Det er en god følelse».

Å drive arbeidslag oppleves av arbeidslederne som å drive endringsarbeid. Hovedmålet er ikke at arbeidsoppgavene skal utføres, men at elevene som gjør oppgavene skal oppleve mestring og læring som bidrar til å hjelpe dem til å nå langsiktige mål de har med sin behandling og sine liv. Det å stå i arbeidslag å utføre arbeidsoppgaver som kan sees som trivielle kan bidra til tankeprosesser og samtaler om målsettinger for livet etter behandling, og hvilke grep en må ta for å komme dit, slik en arbeidsleder beskriver:

«Det blir en situasjon som også presser frem noe positivt. Fordi når man kommer dit og begynner å innse at nei men, jeg kan ikke stå her å skrelle poteter da. Så kommer den derre: «okay, hva er det du skal gjøre da?», ikke sant.».

4.2 Arbeidslag og struktur i hverdagen

I samfunnet er det mange rammer og forpliktelser å forholde seg til. I et liv med hyppig bruk og misbruk av rusmidler vil mange av forpliktelsene og rammene bli brutt til fordel for rusen. Det å møte til avtaler og ha en normal døgnrytme kan være vanskelig. Elevene beskriver i sine intervjuer hvordan arbeidslagene har en strukturerende funksjon i hverdagen, og hvor viktig det er å bli stilt krav til, at noen har en forventning til deg:

«Det er forventet at man skal stå opp om morgenen. At man skal gjøre så godt du kan. Det er jo ikke alle som har det inne. Og at du man klarer å løfte problemene dine i laget,

og bruke fellesskapet. Det er veldig tungt å se på mennesker som kommer og bare vil sitte nede på rommet. Vi får ikke gjort så... Det er vanskelig å se på. Og som regel så havner de ut igjen».

Det er ikke alle elever som klarer å forholde seg til forventninger og krav som blir stilt, og disse kan ha vanskeligheter med å passe inn på et sted som Tyrilihaugen, slik en elev fortalte i intervjuet:

«Jeg tenkte at; Herregud de stiller jo krav til meg som jeg ikke er i stand til, må jo skjønne det. Jeg klarer det ikke. Så, ja, at noen har trua på en, det er viktig, når man ikke har trua sjøl. Og ytrer det på en allright måte. Det gjorde en stor forskjell for meg».

En leder fortalte hvordan arbeidet i arbeidslagene skaper muligheter og rom for å få frem utfordringer hos elevene og muligheter som det kan jobbes videre ut fra:

«Altså arbeidet blir på en måte en metode for å oppnå noen situasjoner, spør du meg, i større grad. Være med å skape noen rammer».

Arbeidslaget kan benyttes som en metode for å oppnå noen situasjoner, og skape noen rammer å jobbe utfra.

4.3 Arbeidslag som arbeidsavklaring

Mange elever kan mangle helt troen på at de er i stand til å stå i en jobb, og har en målsetning om uføretrygd når de kommer til Tyrilihaugen. Det er en prosess å finne ut av hvilken arbeidsevne elevene har. En av lederne beskrev prosessen med avklaring av arbeidsevne slik:

«Det er en slags arbeidsavklaring. Det er jo ikke en rett linje som blir lagt i det du kommer inn, at den linja går rett, den er jo kjempekrokete, så går den litt tilbake igjen, også svinger den til høyre og venstre og sånn. Sånn er det jo. Det er jo en del av hele behandlinga. Det er jo det som blir avklaringa når det går lang tid. Så oppdages jo det underveis hvor nye veier går hen.»

Gjennom arbeidslaget vil elevene kunne få en virkelighetsorientering på sine muligheter og begrensninger for livet utenfor institusjon. Arbeidslederne beskriver engasjement de har for at elevene skal lykkes, tross utfordringer med både fysisk og psykisk helse:

«At her er det både psykisk helse og, og, kropp og fysikk som hindrer dem i å få det til da. Ehm, så mange ganger så, kan bli litt sånn fortvila og oppgitt over at ting ikke

fungere for enkelte elever, så håper jeg likevel at det at vi strekker oss så langt som vi gjør, at det er noe vi kommer til å fortsette med.»

Elevene forteller mye av det samme som arbeidslederne:

«Jeg brukte arbeidslagene her på å måle kapasiteten min. På om jeg hadde helse og kapasitet til å stå i full dag, full uke, og. Jeg er en av de som er heldig da, som faktisk har helse til det, og jobber relativt mye.»

Lederne var opptatt av begrepsbruken, og mener at begrepene som brukes i Tyrili sier noe om hvordan vi oppfatter arbeidet som gjøres:

«Jeg for min del bruker aldri arbeidstrening som begrep i det hele tatt. Jeg synes ikke at vi skal kalle det det, for det er en endringsarena. Vi har litt ulike roller, noen ansvaret for å lede arbeid, eller lede en struktur. Noen har ansvar for å være kontaktpersoner, ikke behandlere, sånn som jeg opplever det.»

En omfattende diskusjon i både elev- og arbeidsledergruppen omhandlet fungerende og ikke fungerende arbeidslag, og elevene hadde ulike tilnærminger til hvordan man forholder seg til lagene i ulike perioder. En av elevene forteller om hvordan han prøver å få andre til å forstå hvordan en kan bruke arbeidslagene til selvutvikling:

«Jeg tror ikke alle ser det, men jeg prøver å si det til folk, for jeg vet med meg selv at hvis jeg begynner å skulke jobben så sår jeg et dårlig frø i meg selv, som bare begynner å vokse og vokse. Og det samme gjelder her og. Selv om at det er arbeidslag da og det er rom for å ta ut tid og alt mulig sånn, så velger jeg ikke å gjøre det. Jeg velger å stå i det hele tiden. For det er også noe man kan overføre til senere i livet. Men det er ikke alle som ser det, tror jeg.»

Videre forteller elevene om til tider dårlig arbeidsmoral i lagene:

«Det er en sånn gjenganger det, at folk ikke kjenner helt verdien av det de gjør. Og lissom, nei jeg må ha fri halve dagen fri for jeg må ta en telefon. Jøss, ta en telefon? Det kan man enten gjøre i lunsjen, eller kan du spørre om å få ti minutter for å ta en telefon. Du trenger lissom ikke en halv dag fri for å ta en telefon. Men det er altså sånn som folk gjør, og tror at de tjener noe på det. At nå slapp jeg å jobbe noen timer, og føler seg okay med det. Men jeg tenker på at de får det igjen når de kommer ut. Det kommer til å tuppe de i ræva senere.»

Elevene beskriver også at det er forskjeller mellom arbeidslagene i hvor lett det er å lage seg unnskyldninger for å ikke jobbe i laget:

«Jeg merka det når jeg var på innelaget, at det var mye lettere å lage seg unnskyldninger for at man ikke orket å stå i arbeidsdagen, og heller går og legger seg på rommet, men det er jo ikke det en vil. I hvert fall ikke jeg. Men det kan fort bli sånn».

Elevene mener de periodene arbeidslagene fungerer dårlig har sammenheng med at for mange av elevene enda ikke har forstått hvorfor de er i arbeidslag, og hvordan det kan hjelpe dem til å nå andre mål de har:

«Det er ganske synlig da, når folk knekker den koden der da. Skjønner du poenget med arbeidslaget har du det bedre sånn samla sett».

Arbeidslederne forklarte hvordan de oppfatter sin rolle i arbeidslagene, og hvordan det å stå sammen i arbeidslag kan tvinge elevene inn i viktige samtaler:

«Det kan oppstå konflikter, det kan oppstå ting i arbeidsdagen. Det er kanskje noen som aldri har gjort en arbeidsoppgave før og man blir irritert og man blir frustrert, og man opplever at man ikke lykkes. Og da kommer det plutselig ut mye andre følelser, og ting som ligger bak, som setter oss i en posisjon til å kunne ha samtaler, veilede og gå inn på ting på en annen måte enn man kan gjøre ellers».

4.4 Tyrili Klatring - Endringsarbeid i virkelighetsnær kontekst

Av de tre arbeidslagene er det laget på Tyriliklatring som er nærmest å være i en virkelighetsnær kontekst i forhold til næringslivet. Det er et klart skille på arbeidsplass og hjemmet, og arbeidsoppgavene er lik de man ville fått i en reel jobbsituasjon. En elev beskrev noe av forskjellen på det å arbeide på Tyriliklatring og Innelaget slik:

«Men når en er på TK (tyriliklatring) på Senteret, så kan en ikke bare forsvinne, der er det folk som regner med deg»

Også lederne beskrev hvordan Tyriliklatring var en gradvis tilnærming til et normalt arbeidsliv og arbeidsoppgaver:

«Og der tenker jeg for Haugen sin del så er Klatresenteret helt unikt der fordi at der er det en, det er på en måte en gradvis tilvenning, og til noe som er litt mer forpliktene.»

Ansvarer som elevene blir gitt er også i stor grad likt det ansvaret og den tillitten som de ville fått i en ordinær jobb, slik en leder beskriver:

«Eller når vi gir folk på TK oppdrag å ta oppgjør om kvelden. Er det sånn, «Jeg skal vel ikke ta noe oppgjør, jeg?», «Jo, det skal du. Du skal signere sjøl. Og putte det i safen», «Jammen skal ikke dere stå der å se på?», «Nei, vi skal ikke det». Gi den tillitten, det vokser man masse på altså, så det. Ja. Det er fint.»

Lederen forteller også at kundene på Tyrilikklatring møter med samme forventninger her som de ville hatt til ansatte på andre klatresentre:

«Vi har veldig tydelige rammer her, selvfølgelig, fordi vi har et element som heter publikum, som er en ekstra dimensjon».

Klatresenteret har en særstilling i arbeidet med å komme seg ut i vanlig arbeidsliv. TK løftes av elevene frem som avgjørende for mulighetene til en normal tilværelse og komme seg ut i vanlig arbeid:

«Det er en veldig naturlig tilnærming til et arbeidsliv. En veldig sånn alminneliggjøring av seg sjøl i den rollen ned på der».

Både elever og arbeidsledere sier mye om hva det er som gjør arbeid i Klatresenteret bedre egnet enn de andre arbeidslagene til å gjøre elevene klare for livet utenfor institusjonen. En elev forteller at det føles som at man lever litt mer normalt når man jobber på Klatresenteret:

«Jeg for min del har begynt å jobbe nedpå Klatresenteret. Er der hver dag på dagtid, og torsdager på kveld. For min del fungerer det bedre og bedre. Så er det hjem hit, spise middag, slappe av en times tid, og så drar jeg på trening nesten hver dag. Man får være mer menneske, alt er ikke så jævla klistra på deg. Du kan leve litt normalt da».

4.5 Arbeidets betydning for «medborgerskap»

I intervjuene kommer elevene stadig tilbake til ønsket og målet om å få leve mest mulig normalt og være et «vanlig menneske». Dette er allmennmenneskelige behov, som er

beskrevet på ulike måter i litteraturen. Listers (2003) benytter for eksempel begrepet «medborgerskap», og hennes diskusjoner om hva det vil si å kunne handle som borger fanger mange av poengene som kom frem i intervjuene med elever på Tyrilihaugen. Hun skiller mellom «å være en medborger» og «å handle som en medborger» (Lister, 2003). Å være en borger handler om å nyttiggjøre seg rettigheter som sosial og politisk deltakelse, mens det å handle som borger innebærer å utnytte det fulle potensialet som borger. Det er nettopp det å utnytte sitt potensiale som «medborger» elevene på Tyrilihaugen setter fokus på når de eksempelvis snakker om muligheten til å begynne i en ordinær jobb utenfor institusjonen. Det å inkluderes i et vanlig arbeidsliv fremstilles som den viktigste faktoren for å kunne lykkes også med andre livsmål, slik en elev fortalte i gruppeintervjuet:

«Jeg kan ikke forestille meg et rusfritt liv uten arbeid. Jeg kan liksom ikke skjønne, hvis du ikke har jobb eller skole, så vil jeg kjenne på hvordan man skal klare å komme i kontakt med andre mennesker. At folk bare skal komme og ringe på døra de, og vil bli venn med deg lissom. Jeg tror at mye av dette kommer igjennom jobb og skole og sånt, i alle fall i vår alder».

Tilhørighet knyttes til det å være i fellesskap med andre. I Tyrilistiftelsen er fellesskap en viktig behandlingsfaktor, men en av de vanligste utfordringene etter endt rusbehandling er ensomhet (Olsen & Sømhovd, 2015). Dette var også tema i intervjuene på Tyrilihaugen, og en av elevene som var i ordinært arbeid utenfor institusjonen beskrev arbeidsmiljøet som sin eneste sosiale arena:

«Hvis jeg ikke hadde hatt jobben så hadde jeg jo vært alene».

5. Mestringsevne og framtidsutsikter for elevene

Helt grunnleggende på Tyrilihaugen er tilhørigheten til et arbeidslag. Å tilhøre et lag gir trygghet, og lagsmøtene har for mange en viktig betydning. Arbeidslaget blir i en av elevenes inn-gruppe og man legger stolthet i det arbeidet som gjøres. Å tilhøre laget gjør at man må følge en struktur i hverdagen og at man blir stilt krav til. I dette vil også arbeidslaget bidra til en avklaring i forhold til arbeidsevne og framtidsutsikter.

Å dempe trangen til rus er en viktig del av behandlingen, men de aller fleste har et mål som strekker seg ut over det, slik denne eleven forteller:

«Det er noe med bare å få avstand til det, og gjøre deg erfaringer som rusfri som gjør at du får tro på framtida igjen. Det er en lang prosess ikke sant. Det handler ikke lengre da om å klare å holde deg rusfri, men at du skal ta grep for å prøve å sikre framtida di».

Lederne forteller også hvordan målsetningene til elevene endrer seg:

«...målet oppdages jo langs veien det og. Også forandres målet, også er det mange delmål, også tilslutt er det kanskje en jobb. Eller en studieplass eller... eller deltids jobb eller.. hva det er.. men det er ikke sikkert at det samme målet som da han kom inn. Det kan forandres mange ganger.»

Utadrettet jobbing, der en har fokus på livet som skal leves etter endt rusbehandling er svært viktig på Tyrilihaugen, og elever og arbeidsledere mener dette fokuset er større her enn ved andre Tyrilieheter og behandlingsinstitusjoner. Rutinen med å stå opp og stå i et arbeid virker å ha mer fokus på Tyrilihaugen enn det som er vanlig andre steder:

«Jeg kom fra [annen behandlingsinstitusjon]. Der og jobba vi lissom bare med ting innover, innover og innover, og jeg hadde ikke fått jobba med å være sosial og det å være ute og sånn».

De aller fleste ønsker seg en hverdag med noe fornuftig å gjøre, samt noe å fylle fritiden med så man ikke blir sittende alene og ensom hjemme. En annen elev sier noe om hvorfor det tar tid å jobbe med det som skjer utenfor institusjonen:

«Man må finne ut av miljøet man skal være i, og sette noen fotfester der som er solide. Det tar tid».

Det at man kan legge «grunnmuren» i inne- og utelaget først, for så å komme til TK som en overgang ut mot et vanlig arbeidsliv fungerer bra for mange. En elev sier noe om hvorfor dette fungerer godt:

«Der møter jeg folk utenfra, vanlige folk, som jeg kan hjelpe med sikring eller slå av en prat med folk jeg aldri har møtt før. Da trener jeg på å flytte ut, det er det jeg tenker på hele tiden når jeg er der nede».

Lederne fortalte også hvordan elevene var igjennom en prosess der de testet ut sine ferdigheter og fikk gradvis større tro på seg selv og mer selvinnsikt i hva de faktisk kan mestre:

«... elever som har kommet ned på TK, og som ikke har turt å ta telefonen en gang, ikke sant. Som har hatt en sosial angst som nesten bare lyst til å sitte bak disken istedenfor å stå foran og bli sett. Som har liksom fått sånn tilvenning, som sakte, men sikkert, ikke sant, som tilslutt har turt å ta de oppgavene og vokst på det. Og nå står i butikken og server og holder på.»

Videre beskriver lederne at de vet om mange som har klart seg bra etter oppholdet på Tyrilihaugen, selv om forutsetningene ikke var av de beste:

«Ehh, vi kan bare ramse opp mange navn nå som står i jobb til og med. Som ikke direkte hadde det med seg i bagasjen når de starta, men det har vært en naturlig utvikling da. At de har faktisk fått trua på seg sjøl.»

Hvor mye tid en får i behandling er en viktig forutsetning for øke mestringen på ulike livsområder. Elevgruppa fremhever også at det å være rusfri over tid åpner opp for nye erkjennelser og ønsker. Mange har erfart at tankene om sine muligheter og begrensninger innenfor skole og jobb endrer seg underveis i et behandlingsforløp. De som opplever økende mestring ser at de kan oppnå mer enn de hadde trodd, mens andre blir oppmerksomme på fysiske og psykiske plager som begrenser deres muligheter i utdanningssystemet og i arbeidslivet. Det kom også opp i intervjuet med lederne at det kan være en utfordring hva målsettingen til eleven skal være:

«Så er det jo klart at vi har en utfordring fordi at vi har jo lissom alltid tenkt det at arbeid det er liksom den store biten av dagen, også glemmer vi litt kanskje litt av og til hvor de står hen også fordi de også glemmer det litt sjøl da. Så er det lissom utfordringen, hva kan målet være? I forhold til det med jobb og utdanning. Skal vi jobbe mot noe, eller er det å jobbe mot en uføre.»

Stigmatisering av personer med rusmiddelavhengighet er vanlig, og elevene vil ofte møte negative holdninger til denne gruppa både under og etter behandling, til tross for at de kanskje ikke har brukt rusmidler på lang tid. Slik opplevelsen denne eleven beskriver:

«Også ble jeg møtt med: Å, hadde vi visst at du bodde på Tyrilihaugen så hadde du aldri fått praksis her».

Både elevenes tro på egen fremtid, identitet, mestring av struktur og krav, og deres evne til å motbevise noen av de negative holdningene som eksisterer om dem som gruppe vil være avgjørende for deres framtidsutsikter.

6. Utfordringer og dilemmaer

Elever og ledere virker i hovedsak veldig fornøyde med den behandlingshverdagen de sammen er med på å skape på Tyrilihaugen. Det er likevel endel forbedringsområder og utfordringer som fremkom i gruppeintervjuene. De som utmerket seg var arbeid versus behandling, individuell tilrettelegging versus fellesskapet, og overganger ut i jobb.

6.1 Arbeid for alle?

Det er ikke udelt positivt å ha så stort fokus på arbeid på Tyrilihaugen. Elever bør kanskje ikke være på Tyrilihaugen om fysisk og/eller psykisk helse tilsier at en ikke kan stå i arbeidslag. Da faller man fort utenfor gruppa, og fellesskapet.

«For jeg tror likevel at den eleven har en liten gevinst av å være der. Det handler litt om hva vi som fellesskap tåler og klarer å stå i, tror jeg ofte. Men det er, men det er som X sier, at det kan bli en forferdelig ensom hverdag, og ikke ha mulighet til å klare å være med på noe»

Tyriklattring er en aktør som må holde åpen og har en ordinær drift å ta seg av, og er derfor avhengig av at eleven stiller på arbeidet. Det kan også oppleves som for mye fokus på arbeid for noen elever som føler at de burde hatt fokus på andre ting også, noe de kanskje har på de andre lagene.

Og på TK så blir det jo veldig mye jobb, ikke sant? Mens på inne og drift så har man kanskje litt mer tid til å sitte å bruke andre ting i løpet av dagen, på andre ting».

Likevel kan situasjoner der elevene kommer frem til at de må skifte fokuset fra arbeidsoppgaver i laget over til seg selv være positivt, en av lederne beskrev dette slik:

«Du åpner opp for en mulighet til å ha en samtale, og en innfallsvinkel til noe som du ikke ville ha oppnådd hvis du kun satt på andre siden av et bord. ... så i det så ligger

det mye av det vi gjør i arbeidslaga med de gode samtalene vi kan oppnå igjennom samhandling».

Det er også slik at det er noen elever som er gode på å jobbe, men som trenger fokuset over på andre elementer av behandlingen. Lederne fortalte at av og til må man benytte skjønn:

«Han sa at jeg er, jeg kan å jobbe jeg. Jeg skal ikke, jeg må ha et annet fokus. Så da blir det den «skjønn-behandlingen» da. Hvor mye skal du da jobbe, og hvor mye skal du bruke på den andre behandlingen din?»

6.2 Individuell tilrettelegging

Både elever og ledere forteller om viktigheten i det å ha en viss grad av individuell tilrettelegging, og justere målsettingene individuelt og for laget deretter. En elev beskriver den individuelle tilretteleggingen som en boble:

«Det er jo egentlig salgsargument nummer en for Haugen da, at du kan regulere bobla di selv».

Selv om individuell tilrettelegging bør gjøres er det også et dilemma fordi det kan oppfattes som et annet ord på forskjellsbehandling som ofte er et negativt ladet begrep. En elev fortalte hvor viktig det var for sin behandling å få tilrettelegging:

«Når vi fikk kartlagt litt så sa han, ja at jeg ser at du har jo en kjempe utfordring for du har arbeidsevne som er høyere enn det vi har på huset nå. Men det skal vi tilrettelegge. Sant. Så jeg har hele tia fått ansvar og oppgaver i forhold til den jeg er. For meg så har det vært helt nødvendig.»

Arbeidslederne fortalte også hvordan arbeidsoppgavene til arbeidslaget av og til ble styrt av tilrettelegging til de personene som er i laget som helhet:

«...og det er jo det at, vi ville ikke starta å totalrenovere et hus med et veldig dårlig fysisk og psykisk fungerende prosent av et lag. Da ville vi kanskje fokusert på at, ok, vi skal klippe den plenen. Det skal vi gjøre den uka her. Også er vi kjempefornøyd med at den forhåpentligvis er klipt på fredag..... mens når vi er på den andre enden av skalaen så gjør vi det. Det samme hvis, hvis X får inn noen, to stykker som har jobba på Bagatelle i ti år... å, å sklidd utpå da kanskje de får et høyere nivå på matlaginga si enn to stykker som ikke har skrelt poteter før. Men dette er jo ting som vi har

muligheten til å tilpasse individuelt, fortløpende, hele tiden, og også innad i laget. At det er forskjeller som vi kan tilpasse til så..»

Likevel er det et dilemma hvor mye man skal tilrettelegge for enkelt elever. Noen ganger er behovet for individuell tilrettelegging så stort for en enkelt elev at det kan gå på bekostning av fellesskapet, slik en leder fortalte i intervjuet:

«Så da, å finne den der, den er jo ikke lik for noen av de, ikke sant. Hvor mye fokus skal du ha på jobb og struktur, og stå opp på morgenen. Og hvor mye fokus skal du ha på det du skal ordne opp ute etter på. Har du dårlig tid eller har du god tid, lissom så det. Den er jo utfordringen ofte for oss arbeidsledere og i samarbeid med behandler er å finne akkurat den balansen da».

Frihet til å kunne bestemme selv og prøve seg litt i trygge rammer blir også betraktet som viktig av elevene:

«Men.. det at jeg har en fot utenfor så får jeg lov til å være litt fra og te, og regulere det litt sjøl. Sant, det er veldig viktig for meg. At jeg har den friheten til å være litt min egen herre».

6.3 Alternative overganger ut i arbeid

Deler av elevgruppa kunne ønsket seg flere alternativer til den arbeidstreningen som er tilgjengelige i dag. Klatresenteret sees i større grad enn arbeidslagene på Tyrilihaugen som er overgang til ordinært arbeid, men klatring er ikke for alle, det avhenger av interesse. Et liknende tilbud med annet innhold forteller elevene at hadde vært ønskelig.

«Man kan si at man kan dele inn fellesskapet i to kategorier. Det er noen som får dekket veldig mye behov ved å jobbe der, som driver og klatrer aktivt. Men for meg så er det en del av plikta lissom. Jeg synes ikke det er så veldig givende å være der».

Det kom forslag om å ha et tilsvarende tilbud f.eks innenfor catering. Et annet forslag var å knytte tettere kontakter ut mot næringslivet. En av diskusjonene som kom opp i intervjurunden gikk rundt temaet overgang ut i jobb, og en elev sier eksempelvis:

«Jeg har veldig sjelden søkt på jobber, så jeg vet ikke hvordan man gjør det. Det hadde jeg trengt mer av. Nå føler jeg at jeg kan snakke med folk fra bak en kasse, men hvordan skal jeg får den jobben der jeg kan gjøre det? Sånne ting kan de bli bedre på her oppe».

Noen har hatt av nytte av praksisplasser der NAV betaler lønna, men dette tilbudet er ikke tilstrekkelig for deler av elevgruppa, slik en elev forteller:

«Jeg hadde med Nav og alle på laget, men så var det det at jeg skulle begynne på praksisplass på en verna bedrift uten å få betalt. Det skjer ikke for meg altså. Da synes jeg det er bedre å gjøre det jeg trives med, og heller få de pengene uansett».

Denne problemstillingen er kjent fra Tett På, et tidligere prosjekt i Tyrili, som hadde fokus på å få elever ut i arbeidslivet og i lønnet arbeid (Snarland & Johansen, 2013). Per i dag arbeides det med å få elevene ut i ordinært arbeid gjennom Individuell Jobbstøtte (IPS), slik at elevene skal ha mulighet til å ha et liv som oppfattes mer som normalt om de er i stand til å stå i en jobb.

7. Implikasjoner og konklusjon

Tid i behandling blir fremstilt av elevene som veldig positivt. Samtidig så vet man at lang tid i behandling og utenfor det normale samfunnet, gjør at man kan håndtere livet i institusjon godt, noen ganger litt for godt. Det kan virke som om pasienten mestrer sine utfordringer, men mislykkes ute med en gang de kommer ut av behandling. For å unngå situasjoner der pasienten blir institusjonalisert er det viktig å introdusere tilkobling til det normale samfunnet og la de få prøve ut å være selvstendig med mulighet for veiledning og i trygge rammer. Selv om det finnes risikoer for å fungere for godt i institusjon er det stadig et fokus på å utadrettet jobbing og trene i å håndtere situasjoner utenfor institusjon. Her er både arbeidstrening og botrening viktige elementer. Elever med en fysisk og/eller psykisk helse som gjør at man ikke kan stå i arbeidslag kan falle fort ut av gruppa/arbeidslaget, og fellesskapet i en behandlingsenhet der dette er en av grunnsteinene.

Elevene blir blant annet gjennom arbeidslagene stilt krav til og må forholde seg til en strukturert hverdag. Tyrilihaugen fokuserer på arbeidslag som en endringsarena, og virker som en arena for behandling. Elevene beskriver en følelse av tilhørighet til lagene, elevgruppen, og til de ansatte. Det kan også være slik at tilhørigheten til ledere og elevene i fellesskapet har blitt så sterk at det er vanskelig å bryte disse relasjonene når tiden er kommet for å stå på egne bein. Nettopp fordi brutte relasjoner kan oppleves vanskelig, og fordi det er vanskelig å leve isolert er det viktig at nettverk og elevene framtidssikter er avklart og jobbet med lenge før de skal skrives ut av behandling. Villet gir også en mulighet for å gjøre denne overgangen mer gradvis og over lenger tid enn det som er mulig andre steder. Lang tid i

behandling kan være nettopp det noen trenger for å kunne gjøre endringer i egen identitet, få troen på seg selv og evnen til å mestre livet på en bedre måte, tid til å øke sin livskvalitet.

Tyrilihaugen blir av elevene oppfattet som et alternativ behandlingstilbud til de som har behov for noe mer enn den ordinære rusbehandlingen, for de som har behov for mer tid i trygge rammer og som har lange ruskarrierer og mange runder i behandling fra før. Elevene får mulighet for en gradvis overgang ut i egen bolig og et selvstendig liv med mening.

Målsetningene justeres opp eller ned avhengig av progresjon, hvilke hindre de møter på og hvilke muligheter de har til å forsere ulike hindre. Elevene får ved hjelp av slike avklaringer bedre muligheter for å legge mer realistiske og langsiktig planer for fremtiden. Tyrilihaugen tilbyr et viktig alternativ for de som må bygge opp en ny tilværelse med langsiktig mening.

Referanseliste

- Lister, R. (2003). *Citizenship: Feminist Perspectives*. 2ed. Basingstoke & New York: Palgrave.
- Snartland, V. & Johansen, T. (2013) *Evaluering av Tett på – et samarbeidsprosjekt mellom Tyrilistiftelsen og NAV*. Oslo: Tyrilistiftelse
- Steiro A, Dalsbø T, Smedslund G, Hammerstrøm K, Samdal K.. Hva er effekten av langtidsbehandling i institusjon for rusavhengige sammenlignet med poliklinisk korttidsbehandling? Rapport fra Kunnskapssenteret nr. 20 – 2009. ISBN 978-82-8121-247-3 ISSN 1890-1298.
- Olsen, H & Sømhovd, M. J. (2015). *Evaluering av botrening i Tyrili*. Oslo: Tyrilistiftelsen.
- Pasareanu, A. R., Opsal, A., Vederhus, J. K., Kristensen, O., & Clausen, T. (2015). Quality of life improved following in-patient substance use disorder treatment. *Health Qual Life Outcomes*, 13, 35. doi:[10.1186/s12955-015-0231-7](https://doi.org/10.1186/s12955-015-0231-7)
- van Boekel, L. C., Brouwers, E. P., van Weeghel, J., & Garretsen, H. F. (2015). Comparing stigmatising attitudes towards people with substance use disorders between the general public, GPs, mental health and addiction specialists and clients. *Social Psychiatry*, 61(6), 539-549.
- Tyrilistiftelsen (2017). *Velbeskrivelse (31.01.2017)*. Oslo: Tyrilistiftelsen.